

ANADOLU'DAKİ İLK TÜRKÇE ESER ÜZERİNE TARTIŞMALAR*

Aziz MERHAN**

Özet:

Anadolu'da yazılmış ilk Türkçe eserin hangisi olduğu meselesi bu alanda çalışan birçok araştırmacıyı düşündürmüş ve meselenin çözümüne yönelik araştırma yapmaya teşvik etmiştir. Konuyu ilk kez irdeleyen Fuad Köprülüzade'den (1926) bugüne dek farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşlerde özellikle Çarhname, Tuhfe-yi Mübarizi veya Behcetü'l-Hadayik eserleri üzerinde durulmuştur. Bu makalede de fikir birliğine varılamayan bu mesele irdelenmiştir.

Anahtar sözcükler: Eski Anadolu Türkçesi, Çarhname, Tuhfe-yi Mübarizi, Behcetü'l-Hadayik, Sultan Veled.

Discussions on the First Turkish Work in Antolia

Abstract:

The question of what the first Turkish work written in Anatolia is, has made many researches think and in order to answer that question they made studies. The first one to engage in this question was Fuad Köprülüzade (1926) and after him till today many opinions has been brought forward. Many of these opinions claim that the first work is Çarhname, Tuhfe-yi Mübarizi or Behcetü'l-Hadayik. This article deals with this question that still has not an answer.

Key words: Old Anatolian Turkish, Çarhname, Tuhfe-yi Mübarizi, Behcetü'l-Hadayik, Sultan Valad.

* Bu makale 32. Alman Doğu Bilimciler Kongresi'nde (32. Deutscher Orientalistentag, 23-27 Eylül 2013, Münster/Almanya) sunduğum "Über das älteste türkische Werk in Anatolien" [= Anadolu'da İlk Türkçe Eser Hakkında] adlı bildirimine dayanmaktadır.

** Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/İstanbul azizmerhan@gmail.com

Anadolu'da yazılmış ilk Türkçe eserin hangisi olduğu meselesini irdelemeden önce Anadolu'daki genel durum ve tarihten kısaca bahsetmek gerekir. Bilindiği gibi Türklerin Anadolu'daki hâkimiyeti 11. yüzyıldan itibaren Büyük Selçuklulardan (1040-1194) kopup Anadolu'ya gelenlerle başlar. 1075 yılından itibaren Anadolu'da Konya merkez olmak Selçukiyan-i Rum (Anadolu Selçukluları) hüküm sürer. Onların hâkimiyeti Moğollarla yaptıkları 1243 Köseadağ Savaşı'yla büyük bir yenilgi almalarıyla son bulur, ancak varlıklarını 1308 yılında son sultan II. Mes'ud'un ölümüne dek devam ettirirler. Moğol yenilgisinden sonra Anadolu'nun farklı bölgelerinde küçük beylikler ortaya çıkar. Bu nedenle 14. yüzyılın en önemli özelliği artık Anadolu Selçuklu Devleti varlığı son bulup Türkmen Beylikleri Devri'nin başlamasıdır. Devrin dikkate değer yanı Türkçe dışında dil bilmeyen beylerin, Arapça ve Farsça eserleri Türkçeye aktarma veya Türkçe telif eserler yazdırma gayret ve çabalarıdır. Sadece beyler değil, beyliklere mensup insanlar da muhtemelen Türkçeden başka dil bilmezlerdi. Bunun dışında Moğol istilası sonucu İran'dan Anadolu'ya kaçıp gelen kimi dervişlerin de Anadolu'da sadece Türkçe konuşabilenlerin yaşamında etkin oldukları bilinmektedir.

Bu kısa tarihî bilgiden sonra yeniden Anadolu'daki ilk Türkçe eser meselesine döndüğünde şunlar söylenebilir. Bu mesele alanda çalışan birçok araştırmacıyı düşündürmüş ve meselenin çözümüne yönelik araştırma yapmaya teşvik etmiştir. Ancak görüş birliğine varılamamıştır. Konuyu ilk kez Fuad Köprülüzade (Anatolische Dichter in der Seldschukenzeit II. Ahmed Faqih, *KCSA II*, 1922) irdeleyerek bunun Ahmed Fakih'in 13. yüzyılda kaleme aldığı *Çarhname* (Felek Kitabı) adlı eseri olduğunu yazmıştır.¹ Bu görüş kimi araştırmacılar tarafından benimsenirken, kimileri de başka fikirler ileri sürmüşlerdir. Uzun süre geçerliliğini sürdüren bu görüş *Çarhname*'nin yeni bilgiler ışığında (Tezcan 1994) değerlendirilmesinden sonra 14. yüzyıla ait olduğu anlaşılmasıyla geçerliliğini yitirmiştir. Bunun dışında yine Köprülüzade Mehmed Fuad'ın Şeyyad Hamza'yı 13. yüzyıl şairlerinden göstermesi son yapılan çalışmalarla (Adamović 1985: 7 ve Akar 1987) geçerliliğini yitirmiştir. Şeyyad Hamza'nın 14. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı kesinleşmiştir.

İleri sürülen ikinci görüşe göre Anadolu'daki ilk Türkçe eser, Selçuklular devrinde Amasya'da yazılmış bir tıp kitabı olan *Tuhfet-i Mübarizî* (Karşılıklı tartışmanın hediyesi veya Mübarizî'nin hediyesi) adlı eserdir.² Eserin

1 Anatolische Dichter in der Seldschukenzeit I. Şejjâd Hamza, *Körösi Csoma-Archivum* 1/3, Budapest, 15 Jün [= Haziran] 1922: 183-190. Türkçe çevirisi: Selçuklular devrinde Anadolu şâirleri, I. Şeyyâd hamza, *Türk yurdu*, 1/1, İstanbul, Teşrinisani 1340 [= Kasım 1924]: 27-34.

2 Eserin iki nüshası bulunmaktadır: Nüsha Konya İzzet Koyunoğlu Kütüphanesi, no: 12049 ve Paris Bibliothèque Nationale, no: Gaulmin/Regius 1331. E[dgard] BLOCHET, *Catalogue des manuscrits turcs*, bibliothèque nationale, C 1, 171. yazma, s. 70-71, Paris 1932.

Eser üzerine üç yüksek lisans çalışması yapılmıştır: Adnan DERİN, *Tuhfe-i Mübarizî* (Me-

üç sayfalık giriş kısmından çevirmeninin ve aynı zamanda yazarının, yaşamı hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadığımız Hekim Bereket olduğu bilgisi bulunmaktadır.³ Ayrıca o, bu eseri ünlü filozof İbn-i Sina'nın (öl. 1037) Arapça *Kanun fi 'l-Tıb* (Tıbbın Kanunu) kitabından yararlanarak *Lübābu 'n-Nuḥāb* (Seçilmiş en iyiler) adlı yine Arapça bir kitap hazırlamış, daha sonra devrin Melikü'l-Ümerāsi (beylerbeyi) Mübārizü'd-Devlet ve'd-Dīn (Din ve devletin savaçısı) tarafından çok beğenildiği için Türkçeye çevirmiştir. Bunun üzerine Hekim Bereket, kitabı önce *Tuḥfet-i Mübārizī* adıyla Farsçaya çevirip ardından Türkçeye aktarmıştır.⁴

tin-Gramer Notları-Sözlük), Ankara Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1987; Nurhan KAFADENK, *Hekim Bereket'in Tuḥfe-i Mübārizī Adlı Eserinin Tenkitli Metni ve Akıbadin Kısmının İncelemesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilim Tarihi Ana Bilim Dalı, 1996; Zehra USLUCAN TEKDEMİR, *Hekim Bereket, Tuḥfe-i Mübarizī (İnceleme-Metin)*, Kayseri Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.

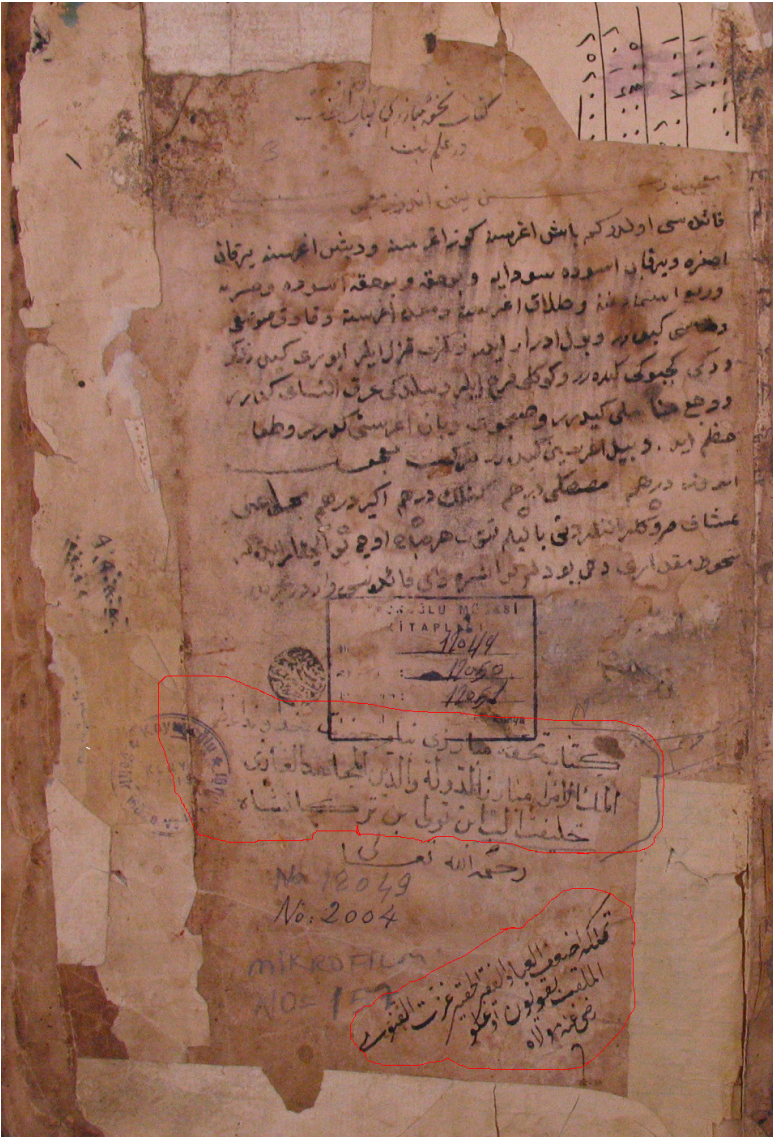
Eser üzerine bir doktora çalışması yapılmıştır: Binnur ERDAĞI, *Tuḥfe-i Mübarizī (Metin-İnceleme-Sözlük)*, Ankara Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001. Bu çalışma yayımlanmıştır: ERDAĞI DOĞRUER 2013.

- 3 Araştırmacı Şehabeddin TEKİNDAG'a (1971: 134) göre Hekim Bereket muhtemelen Harezmi (Tekindağ'ın ifadesiyle: Horezmi) bölgesinden gelmiştir. Düşüncemize göre o, bu fikre İbn-i Sina'nın Buharalı olmasından ulaşmış olmalıdır.
- 4 Yazma eser besmele ile başlar ve daha ilk sayfada (yaprak 1b) 7. satırdan itibaren şöyle demektedir: *Oşbu Bereket eydür kim bu za'if bundan ilerü 'arab dilince eylemişidi. Tıb 'ilmi içinde dahı Şeyḥ Ebū 'Alī bin Sīnā ki tıb 'ilmi içinde Kānūn kitābın eylemişidi. Anuḥ baḥşlarınuḥ öründüsün bu kitāb içinde getürdüm. dahı şol baḥşlar kim Ebū 'Alī Kānūn kitābınuḥ ekincisinde getürmişdür. Yalunuz otlar aḥvālında dahı çok fāyḍalar şayru otalamaḥ ve otlar katmak içinde ḳamusın rüşen ve muḥtaşar 'ibāretle ol kitāb içinde getürmişdüm. Her bir faşıla ve her bir ḳā'ideye bir dāyire eylemiş[düm] kim ol dāyireden ol maksūd rüşen anlanurıdı. Şol tarih [2^a] eylemişdüm kim tã şimdiki zamāna degin kimsede ol vech üzerine bu kitābı eylemedi ve şol tertib üzerine düzmüşdüm kim bu 'ilmüḥ ulularından hiç bir ulu ol tertib üzerine sürmedi. Pes ol 'arabca kitāba Lübābu 'n-Nuḥāb dēyü ad vërdüm. Bir gün ittifāḳ düşdikim Ḥudāvendiḡār Melikü 'l-Umerā Mübārizü 'd-Devlet ve 'd-Dīn aḡa ululuk ner[dü]bānına aḡmaḡlığı dāyım dutsun, ḡapusıla müşerref oldum ve anı hünerbezegile ve comardlık ve alblık ḡoni birle ārāste buldum. Nēcekim kim bundan ilerü irakdan yaḡından yaddan bilışden ol ḡazretüḡ vaşfin ve hünerlerin hemişe eşidürdüm. Ḥod anuḡ eyü adı ve yüce çavı rub'-ı meskūn içine ḡolmuşıdı. Şeyle kim ilerüki pādışāhlaruḡ ḡayrı ḡulḡı anuḡ çavıla belürsiz olmuşıdı. İlāhī anuḡ tevfiḡın ve ḡudretin sen artur. Hikāyet arasında buyurdı kim tıb şanā'atından bir kitāb gerekdi kim anuḡ müḡāla'asından bize bir fāyide olayıdı. Çün bu du'ācınuḡ ol kitābın gördi, begendi pes buyurdı. Eger bu kitābı türkkiye döndürelere söyle kim ol dāyireler ḡamusı anda bile yazıla, yavlaḡ hoş ola. Bu 'ilm içinde bir ḡarīb bedi' nüşa ola. Çün ol ḡuzāvend bu du'ācıyı [3^b] rāy içinde himmet yükseḡ[ig]inde ārāste gördi ve dürlü 'ilm bilmeḡe raḡbetlü ve heveslü gördi. Pes gendüzüme vācib gördüm ki ol ulunuḡ işāretin yerine getürdüm ve anuḡ ḡazreti dileḡin tamām eylemeḡi gendüzüme sa'ādet ve devlet bilem. Pes ol kitābı 'arab dilinden pārsī diline döndürdüm ve ol kitāba Tuḥfet-i Mübārizī dēyü ad vërdüm. Anuḡçün kim tuḡfelerüḡ yēḡregidür. Şol kāmil melikler ve āḡıl pādışāhlar ḡatında armaḡanlar yēḡregi kitāblardur kim bunlaruḡ adına düzile, tã kim bunlaruḡ ḡazīneleri ol cān arturucu kıymetlü sözlerle bezene bunlaruḡ adı ve zıkrı ol kitāb sebeble uzana ve bunlaruḡ çavı ve ḡayrı rüzigār ulularınuḡ dilinde söylene. Pes bu*

Bu eserin ilk Türkçe eser olduğu tezini savunan araştırmacılara (Tekindağ 1971: 134 ve Bayram 2004) göre *Tuhfet-i Mübârizî* 13. yüzyılda Selçuklular zamanında Amasya'da 1222 yılında valiliğe getirilen Danişmend emiri Melikü'l-Ümera Mubarizu'd-Devle ve'd-Din Halifet Alp-Gazi'nin emriyle yazılmış olmalıdır. Bilindiği gibi Danişmend Beyliği 11. yüzyılın sonu ile 12. yüzyılda (1080-1178) Amasya başta olmak üzere Anadolu Selçuklularının sınırdaki şehirlerde hüküm sürmekteydi.

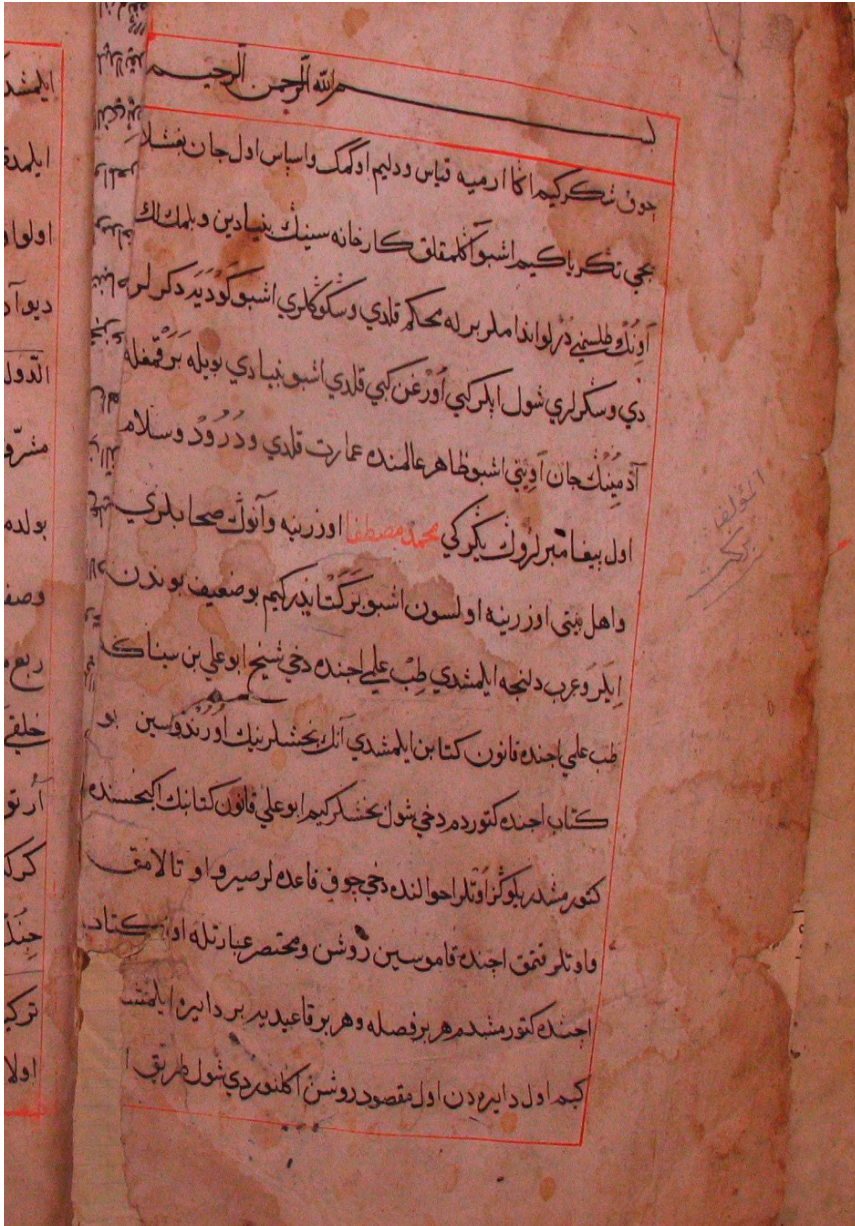
Bu tezi savunan araştırmacıları yanılgıya sürükleyen kuşkusuz yazmanın başında bulunan, eserin yazı karakterine uymayan ve farklı bir mürekkeple yazılmış bazı bilgi notlarıdır. Yazı dikkatle incelendiğinde kesinlikle eserin telif edildiği zamandan çok sonraki zaman diliminde yazıldığı anlaşılmaktadır. Söz konusu bilgi notlarının birincisinde burada görülebileceği gibi kitabın yazılmasını teşvik eden şahsın adı verilmektedir: *Kitāb-ı Tuḥfe-yi Mubārizī bi-nām-ı ḥazret-i ḥudāvend-i āzām el-Melikü'l-Ümerā Mübārizü'd-devleti ve'd-dīn el-müccāhid el-ğāzī ḥalīfet Alb ibn Tolı bin Terkānşāh* (krş. resimde yaprak 1a'da tarafımızdan kırmızıyla gösterilen birinci yer). Bunun hemen altında bulunan temellük kaydında kitabın sahibinin adı İzzet Koyunoğlu olarak verilmektedir: *Temliket ez-za'ıf el-abbād el-fakīr el-ḥakīr İzzet el-Konevī el-mulaḫḫab bi-Koyunoğlu rażiyā anhu Mevlāhu* (krş. resimde yaprak 1a'da tarafımızdan kırmızıyla gösterilen ikinci yer)

kitābı dört aşıl üzerine düzildi ve her bir aşıl da bir kaç ta'lim ve bir kaç faşıl yazıldı. Şöyle kim bu cedvelde yazılmışdur. Pes andan sonra kim ol ulu ol kitābı pārsī diline düzdürdi. Ben za'ıf du'acı ol kitābı ol uludan okıdum ittifākıla ḥuzāvendīgār işaretile pārsiden türkeeye döndürdüm ...

1a

Kitāb-ı Tuhfe-yi Mubārizī (yaprak 1)

1b

Kitāb-ı Tuhfe-yi Mubārizī (yaprak 1)

Dikkatli bir karşılaştırma yapıldığında yazmanın ilk sayfasındaki şahıs adıyla eserin girişindeki şahıs adının aynı olmadığı görülecektir. Eserdeki ad tam olarak Melikü'l-Umerā Mübārizü'd-Devlet ve'd-Dīn biçiminde olup önünde *Hudāvendigār* “hükümdar” unvanı bulunmaktadır. Bu da burada bir hükümdarın söz konusu olduğunu, iddia edildiği gibi bir valinin olmadığını gösterir. Ayrıca bazı araştırmacılar gibi biz de *Tuhfet-i Mübārizi* eserinin 13. yüzyılda değil, 14. yüzyılda Aydınogulları Beyliği⁵ zamanında Aydınoglu Mehmed Bey⁶ (hük. 1312-1334) adına Türkçeye çevrildiği görüşündeyiz. Bu araştırmacılarından birisi olan Türk Tıp Tarihi Derneği Üyesi Mahmud Mes'ud Koman (1900-1979) bu konuda yapılmış olan ilk çalışmada (Koman 1955) aslında eserin 14. yüzyıla ait olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Ona göre *Tuhfet-i Mübārizi* Aydınoglu Mehmed Bey'in iktidara geldiği yıl olan 1312/13 (H. 712/13) yılında çevrilmiştir. Bundan başka eserin iki nüshasının (Konya ve Paris) karşılaştırmalı olarak hazırlandığı bir yüksek lisans tezinde (Kafadenk 1996: 20) de bunun 14. yüzyılda Aydınoglu Beyliği devrine ait olduğu belirlenmiştir. Bu tezde Paris nüshası da dikkate alındığından daha güvenilir durumdadır, çünkü Paris nüshasında yanlışlara yol açan bilgi notları bulunmamaktadır.⁷

Tuhfet-i Mübārizi eserin Aydınogulları Beyliği'nde çevrildiğini gösteren bir başka kanıt da Aydınoglu Mehmed Bey'in tarihte Mübarizzüddin Gazi olarak bilinmesidir. Bunun dışında yine çok iyi bilinmektedir ki bu beylikte Gazi Umur Bey zamanında Türkçe tıp kitapları ve çeviriler teşvik edilmiştir (Uzunçarşılı 1969: 104). Örneğin tıp kitaplarından Celâlüddin Hızır Hacı Paşa'nın (öl. 1417) *Müntahab-ı Şifâ*'sı (Önler 1990), İshak bin Murad'ın 1387 (H 792) yılına ait *Edviye-i Müfred*'si (Canpolat-Önler 2007) ve edebî eser olarak Kul Mes'ud'un *Kelile ve Dimne*'si (Adamović 1994) beylik eserlerindedir. Bunun dışında Konya İzzet Koyunoğlu Kütüphanesinde 12049 numarayla (1b-61a) kayıtlı olan eserle birlikte 12050 numarayla tıp hakkında yazılmış *Hulāşa der ilm-i tıb* ve 12051 numarayla *Tabī'atnāme* adlı bir eser aynı ciltte saklanmaktadır. Kime ait olduğu belli olmayan bu eserler de Gazi Umur Bey'e takdim edilmiştir.

5 Aydınogulları beyliği Aydın, İzmir-Selçuk çevresinde 1308-1426 yılları arasında hüküm sürmüştür.

6 Aydınoglu Mehmed Bey'in beş oğlu vardı, en büyüğü Hızır Bey (hük. 1348-1360), ikincisi Gazi Umur Bey (hük. 1334-1348), üçüncüsü İbrahim Bahadır Bey, dördüncüsü Süleyman Bey ve en küçüğü İsa Bey (hük. 1360-1390).

7 Eserin her iki nüshasının karşılaştırmalı olarak ele alındığı doktora çalışmasında araştırmacı 13. veya 14. yüzyıl olarak değerlendiren görüşleri “somut delillere dayanmadığı” gerekçesiyle reddeder, ancak maalesef eserin yazılış tarihi konusunda kesin bir yargıya varamayacağını da belirtmektedir (Erdağı Doğruer 2013: 12).

Üçüncü bir görüşe göre “karışık dilli” (Oğuzca ve Doğu Türkçesi) olarak değerlendirilmiş olan *Behcetü'l-Hadâyık* (Bahçelerin Güzelliği) adlı kitabın Türkçe yazılmış ilk eser olduğudur.⁸ Eser, 1303 (H 703) yılında istinsah edilmiştir. Canpolat’ın tahminine göre (1967: 175) 12. yüzyılın sonu veya 13. yüzyılın başında yazılmış olmalıdır. Dört nüshası olan *Behcetü'l-Hadâyık*’ın yeni bir yazma nüshasının varlığından bir makale (Yazar 2009: 893, 1. dipnot) sayesinde haberdar olmaktadır. Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 4040 numarada bulunan bu nüshada eserin Fahrüddin b. Mahmûd b. Hüseyin b. Mahmûd et-Tebrîzî adlı biri tarafından 1270/71 (H. 669) yılında Kayseri-Develi’de yazılmaya başlandığı ve 1286/87 (H 685) yılında tamamlandığı anlaşılmaktadır. Eserin biraz daha geniş bir tanıtımı “Anadolu’da İlk Türkçe Telif Eser” (Koç 2011) adıyla yayımlanır. Başlıktan da anlaşılacağı gibi ilk Türkçe telif eserin hangisi olabileceği yönünde var olan bilgiler genel değerlendirmeye tabi tutulduktan sonra *Behcetü'l-Hadâyık*’ın yeni yazma nüshası tanıtılmıştır. Süleymaniye Kütüphanesindeki bu nüshada (Yazma Bağışlar No. 4040) telif tarihi tam olarak tespit edilebilmiştir. Buna göre eser 1286 (H 685) yılında tamamlanmıştır (Koç 2011: 167). Her şeye rağmen emin olabilmek için yazmanın dil açısından incelenmesini beklemek gerekir.

Sonuç olarak denebilir ki Anadolu’daki ilk Türkçe eserin hangisi olduğu, ne zaman ve kim tarafından yazıldığı sorusu uzun süre (1926’dan günümüze) araştırmacıları uğraştırmış ve uğraştırmaya devam edecektir. Meseleyi irdeleyen araştırmacılardan gelen bazı öneriler gerek müellifler hakkında yeterince bilgi olmaması, gerekse eserlerin yazılış tarihlerinin ve ilk nüshalarının elde bulunmaması nedeniyle itirazlara uğramış ve kabul görmemiştir. Özellikle Ahmed Fakih ve Şeyyad Hamza’nın 14. yüzyıl şairleri olduğu belirlendikten sonra yeni öneriler ileri sürülmüştür. Bunlardan birisi Hekim Bereket’in *Tuhfe-yi Mübarizi* eseridir. Ancak o da yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi yanlış tasnif edilmiştir. Bu durumda Mevlana Celaleddin-i Rumî’nin (1207-1273) oğlu Sultan Veled’in (1226-1312) Türkçe şiirleri Anadolu’daki ilk Türkçe ürünler olarak kalmaya devam edecektir. Bilindiği gibi o, Türkçe divan yazmamış olmasına rağmen *İbtidaname* “Başlangıç Kitabı” (1291), *Rebabname* “Rebab Kitabı” (1301) ve Farsça Divan’ında toplam 367 Türkçe beyit (Mansuroğlu 1958) bırakmıştır. Bundan başka *Behcetü'l-Hadâyık*’ın son zamanlarda ele geçen nüshasının yazılış yılı olan 1286 esas alındığında Anadolu’da ilk Türkçe eserin yazımı bu yıldan daha önceye götürülememektedir. Her hâlükârda 1286 ve 1291 yılları Türkçe dışında dil bilmeyen beylerin hâkimiyet kurduğu ve aynı zamanda İslamiyeti yeni kabul etmiş Türkmenlerden oluşan halkın çoğunlukta olduğu beylikler devrine denk düşmektedir.

8 “Karışık dilli” kavramının bir devrin dili olmadığını belirleyen Şinasi Tekin (1933-2004), bu türden eserlerin siyasal ve ekonomik nedenlerden Türkistan’dan Anadolu’ya gelenlerin Oğuz şivesiyle kaleme aldıkları eserler olduğunu yazar (Tekin 1991 ve 1997).

Anadolu'daki Türkmen sayısının artışından sonra Arapça ve Farsça eserlerin, özellikle dinî, tıbbi ve edebî eserlerin Türkçeye çevrilmesi ihtiyacı doğmuştur. Bu da şimdiki bilgilerimize ve eldeki kaynaklara göre on üçüncü yüzyılım sonunda gerçekleşmiştir.

Kaynakça

- ADAMOVIĆ, Milan (1985), *Konjugationsgeschichte der Türkischen Sprache*, Leiden.
- ADAMOVIĆ, Milan (2006), “Şeyyad Hamza'nın Yeni Bir Şiiri”, Çev.: Aziz MERHAN, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14, Kütahya, 157-171 [Özgün adı: “Ein weiteres Gedicht von Şeyyād Ḥamza”, *Materialia Turcica*, 1996/17: 87-102].
- AKAR, Metin (1987), “Şeyyad Hamza Hakkında Yeni Bilgiler I-II”, *Marmara Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi*, 2, İstanbul, 1-14.
- BAYRAM, Mikâil (1979), “Anadolu'da Te'lif Edilen İlk Eser “Kaşf al-'akabe”, *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi (Review of the Institute of Islamic Studies)*, VII/3-4, 291-307.
- BAYRAM, Mikâil (2004), “Danişmend Oğulları'nın Dinî ve Millî Siyaseti”, *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 18, 131-147.
- BULUÇ, Sâdettin (1963), “Behcetü'l-Hadâ'ik fî Mev'izeti'l-Halâik'ten Derlenmiş Koşuklar”, *TDAY-B*, Ankara, 151-201.
- CANPOLAT, Mustafa – Zafer ÖNLER (2007), *İshâk bin Murâd Edviye-i Müfredde: Metin-Sözlük*, Ankara.
- CANPOLAT, Mustafa (1967), “Behcet-ü'l-Hadâik'in Dili Üzerine”, *TDAY-B*, Ankara, 165-175.
- ERDAĞI DOĞRUER, Binnur (Haz.) (2013), *Hekim Bereket, Tuhfe-i Mübarizî: Metin-Sözlük*, Ankara.
- KAFADENK, Nurhan (1996), *Hekim Bereket'in Tuhfe-i Mübarizî Adlı Eserinin Tenkitli Metni ve Akabadin Kısmının İncelenmesi*, İstanbul. (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayımlanmamış yüksek lisans tezi).
- KAYA GÖZLÜ, Emel (2009), “Muhyiddin Mehi'nin Müfid (Nazmü't-Teshil) Adlı Eserinin Türk Dili ve Tıp Tarihindeki Yeri ve Önemi”, *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 25, 119-136.
- KOÇ, Mustafa (2011), “Anadolu'da İlk Türkçe Telif Eser”, *bilig*, 57, Bahar 2011, 159-173.
- KOMAN, Mahmud Mes'ud (1955), *Hekim Bereket: Tuhfe-i Mübarizî (Lübab-ün Nuhab Tercümesi): Aydınoğlu Mehmed Bey Namına Türkçeye Çevrilen Bir Tıp Kitabı*, İstanbul.
- MANSUROĞLU, Mecdut (1946), “Anadolu'da Türk Dili ve Edebiyatının İlk Mahsulleri”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 1/1, İstanbul, 9-17.
- ÖNLER, Zafer (1990), *Celâlüddin Hızır (Hacı Paşa) Müntahab-ı Şifâ I: Giriş-Metin*, Ankara.
- SEVİM, Ali – Yaşar YÜCEL (1989), *Türkiye Tarihi: Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, Ankara.
- TEKİN, Şinasi (1991), “Mehammed bin Bâlf'nin Eski Anadolu Türkçesine Aktardığı ‘Güzide’ Adlı Eserin Harzem Türkçesindeki Aslı ve ‘Ola-Bolga’ Meselesi Hakkında”, *Journal of Turkish Studies: Türklük Bilgisi Araştırmaları*, Fahir İz Armağanı II, 15, 405-420.

- TEKİN, Şinasi (2000), “Timur Öncesinde Anadolu ile Orta Asya Türk Dünyası Arasındaki Kültür İlişkileri ve Güzîde Kitabı'nın ‘Tercüme’ Hikâyesi”, *TDAY-B* 1997, Ankara, 151-194.
- TEKİNDAĞ, Şehabeddin (1971), “Konya İzzet Koyunoğlu Kütüphânesinde Bulunan Türkçe Yazmalar Üzerine Çalışmalar I”, *Türkiyat Mecmuası*, 16, İstanbul, 133-162.
- TEZCAN, Semih (1994), “Anadolu Türk Yazımının Başlangıç Döneminde Bir Yazar ve Çarh-nâme'nin Tarihlendirilmesi Üzerine”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, 4, Ankara, 75-88.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (1969), *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, 2. baskı, Ankara.
- YAZAR, Sadık (2009), “XVII. Yüzyıl Şâiri Sadîkî'nin Mesnevî'den Seçme Hikâyeler Tercümesi” *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4/7, Fall 2009, 893-927.